

به نام خدا

تبیین آثار تحریم‌های نفتی جمهوری اسلامی ایران بر اقتصاد سیاسی اتحادیه اروپا

مؤلف:

دکتر شمسی کاظمی

انتشارات ارسطو
(چاپ و نشر ایران)
۱۴۰۰

تقدیم به

همسر مهربانم

که با مانت و بردباری بهترین مشوقم در راه کسب علم و دانش بود.

و تقدیم به

نوه عزیزم آرمان و عروس مهربانم نسیم و مازیار و شبنم که با صبوری خودم را یاری نمودند.

فهرست مطالب

شماره صفحه	عناوین
۱۱	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۱۷	فصل اول: کلیات
۳۰	سایر منابع
۳۲	محورهای مهم کتاب
۳۴	تحریم اقتصادی
۳۵	اهداف تحریم
۳۶	تحریم نفتی
۳۶	وابستگی اقتصاد ایران به نفت
۳۹	اتحادیه اروپا
۴۰	برجام
۴۱	رویکرد نگاه به شرق
۴۲	اینستکس
۴۳	مکانیسم ماشه
۴۵	فصل دوم: جایگاه تحریم در نظریه‌های اقتصاد سیاسی بین الملل
۴۵	مدل تحلیلی رفتار اتحادیه اروپا در قبال ایران از منظر نواقع‌گرایی و نهادگرایی نولیبرال ...
۴۵	مدل تحلیلی رفتار غرب از منظر نواقع‌گرایی

۴۹	مدل تحلیلی رفتار غرب از منظر نهادگرایی نولیبرال
۵۲	دلایل حقوقی تحریم کنندگان
۵۳	مفهوم تحریم و سابقه تاریخی آن
۵۴	دلایل حقوقی تحریم و مشروعیت آنها
۵۴	تحریم‌های خصوصی یا ملی
۵۵	تحریم‌های دولتها علیه یکدیگر
۶۳	تحریم‌های جمعی توسط سازمان ملل متحد
۶۶	اثرات تحریم‌ها
۶۹	چارچوب تئوریک تحقیق: دیدگاه وابستگی متقابل پیچیده
۷۴	شاخص‌های نحوه کارکرد بازار بین‌المللی نفت
۷۹	فصل سوم: جایگاه اتحادیه اروپا در اقتصاد بین‌الملل
۷۹	توان اقتصادی و سیاسی اتحادیه اروپا
۸۰	ترجیح منافع ملی
۸۱	فقدان سیاست دفاعی
۸۲	نگاه متفاوت به خاورمیانه
۸۴	رویکرد قدرت‌های اروپایی به اتحادیه و سناریوی پیش روی اتحادیه اروپا
۸۴	ضرورت و چرایی شکل‌گیری و اهداف اتحادیه اروپا
۸۷	رویکرد سه قدرت اروپایی به اتحادیه
۸۷	بریتانیا
۸۹	فرانسه
۸۹	آلمان
۹۰	آینده اتحادیه اروپایی
۹۳	اتحادیه اروپا و نظام اقتصاد جهانی
۹۴	متغیرهای تأثیرگذار

۹۵	..... نظریه ثبات هژمونیک
۹۷	..... افول هژمونی
۹۸	..... اتحادیه اروپا در برابر آمریکا
۱۰۱	..... تحلیل نهایی
۱۰۳	..... فصل چهارم: تاریخچه و سطوح روابط ایران و اتحادیه اروپا
۱۰۵	..... پیشینه روابط ایران و اروپا
۱۰۸	..... ایران و اروپا: برخی نگرش‌های بنیادی
۱۰۹	..... روابط ایران و اروپا پس از انقلاب اسلامی
۱۱۰	..... روابط غیر تنش‌زای واقع‌گرایان ملی‌گرا، ۱۳۵۷-۱۳۵۹
۱۱۲	..... دوره رکود و بی‌اعتمادی در دوران انقلابی‌گری، ۱۳۶۸-۱۳۵۹
۱۱۶	..... دوره گفتگوهای انتقادی، ۱۳۶۸-۱۳۷۶
۱۲۱	..... دوره گفتگوهای سازنده و فراگیر، ۱۳۸۴-۱۳۷۶
۱۲۴	..... تخصص و تقابل در دوران اصول‌گرایان، ۱۳۹۲-۱۳۸۴
۱۲۸	..... دولت یازدهم، ۱۳۹۶-۱۳۹۲
۱۳۵	..... فصل پنجم: اتحادیه اروپا و تحریم نفتی جمهوری اسلامی ایران؛ آثار و پیامدها ...
۱۳۵	..... موقعیت راهبردی ایران در تأمین انرژی اروپا
۱۳۹	..... تحریم نفت ایران
۱۴۲	..... قوانین آمریکا و اروپا در تحریم صنعت نفت، گاز و پتروشیمی ایران
۱۵۰	..... تحریم‌های ایالات متحده و اتحادیه اروپا
۱۵۲	..... ابزارها
۱۵۲	..... قطع دسترسی به پرداخت پول و همکاری بانکی
۱۵۳	..... تحریم شرکت‌های فنی و سرمایه‌گذاری در صنعت نفت
۱۵۳	..... شرکت‌های بیمه و نفتکش

۱۵۳	شرکت ملی نفتکش	۱۵۳
۱۵۴	کشورهای خریدار	۱۵۴
۱۵۴	اتحادیه اروپا	۱۵۴
۱۵۴	ژاپن	۱۵۴
۱۵۵	کره جنوبی	۱۵۵
۱۵۵	هند	۱۵۵
۱۵۵	چین	۱۵۵
۱۵۶	سريلانكا	۱۵۶
۱۵۶	آفریقای جنوبی	۱۵۶
۱۵۶	مالزی	۱۵۶
۱۵۶	دیگر کشورها	۱۵۶
۱۵۷	واکنش ایران	۱۵۷
۱۵۸	تحریم متقابل	۱۵۸
۱۵۸	تهدید به بستن تنگه	۱۵۸
۱۵۹	واکنش بازار	۱۵۹
۱۵۹	تأثیر بر قیمت جهانی نفت	۱۵۹
۱۵۹	اوپک و کشورهای عضو	۱۵۹
۱۵۹	عربستان سعودی	۱۵۹
۱۶۰	عراق	۱۶۰
۱۶۰	ایالات متحده امریکا	۱۶۰
۱۶۱	روسیه	۱۶۱
۱۶۱	نقش تحریم‌های نفتی ایران در به خطر افتادن امنیت انرژی بین‌المللی	۱۶۱
۱۶۶	پیام‌های مشترک در مورد تحریم‌های اتحادیه اروپا (EU) بر علیه برنامه هسته‌ای ایران ...	۱۶۶
۱۷۱	زیان اروپا از سیاست‌های تحریم	۱۷۱

۱۷۱	..... ساختار واردات ایران و ارزش صادرات انتخابی اتحادیه اروپا به ایران
۱۷۳	..... ضرراقتصادی آمریکا و اتحادیه اروپا
۱۷۴	..... اقدام اتحادیه اروپا و نقض ماده ۵۹ طرح مسئولیت دولت
۱۷۶	..... استراتژی لبه پرتگاه
۱۷۸	..... نظر پل استونینس درباره تحریم نفت ایران
۱۸۶	..... شکل گیری برجام و تاثیر آن بر بازار اقتصادی ایران
۱۸۸	..... پیروزی ترامپ در انتخابات و خروج آمریکا از برجام
۱۸۹	..... خروج آمریکا از برجام و بازگشت تحریم های یکجانبه علیه ایران
۱۹۰	..... تحریم های بازگشتی بعد از دوره ۹۰ روزه
۱۹۱	..... تحریم های بازگشتی بعد از دوره ۱۸۰ روزه
۱۹۲	..... تحریم های یکجانبه آمریکا علیه ایران و منشور ملل متحد
۱۹۳	..... تحریم های یکجانبه و نقض اهداف منشور
۱۹۵	..... تحریم های یکجانبه و نقض بندهای متعدد از اصول منشور
۱۹۷	..... تحریم های یکجانبه و نقض قطعنامه ۲۲۳۱ بر اساس ماده ۲۵
۱۹۸	..... تحریم های یکجانبه و اقدام بر خلاف ماده ۳۳ در فصل ششم منشور
۱۹۹	..... تحریم های یکجانبه و اقدام بر خلاف فصل هفتم منشور
۲۰۱	..... تحریم های یکجانبه و فصل نهم منشور
۲۰۳	..... سخن آخر
۲۰۷	..... فهرست منابع
۲۰۷	..... منابع فارسی
۲۰۷	..... الف) کتب
۲۰۹	..... ب) مقالات
۲۱۰	..... ج) پایان نامه ها و رساله های دانشگاهی

۲۱۰ ..... (ب) منابع انگلیسی

۲۱۴ ..... **ضمائم**

۲۱۴ ..... ضمیمه شماره ۱: از ملی شدن صنعت نفت تا به امروز

ضمیمه شماره ۲: همه تحریم‌های غرب علیه ایران در دوران ریاست جمهوری

۲۲۴ ..... احمدی‌نژاد+ جدول

پیشگفتار

هدف کتاب حاضر «شناخت آثار تحریم‌های نفتی جمهوری اسلامی ایران بر اقتصاد سیاسی اتحادیه اروپا» است که با بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی و تکیه بر منابع اسنادی - کتابخانه‌ای و نیز فرا تحلیل برخی آثار موجود به شکل فیش بر داری از منابع و اسناد انجام شده است. یافته‌های این اثر نشان داد که اولاً اقتصاد سیاسی به عنوان قدرتمندترین مکانیزم تجزیه و تحلیل اقتصادی و عناصر کلیدی سیاسی مرتبط با آن در امور کشورها، سازمان‌ها و فعالیت‌های حقیقی و یا حقوقی از جمله اتحادیه اروپا بشمار می‌آید. ثانیاً سیاست‌های هماهنگ اتحادیه اروپا با آمریکا در قبال برنامه هسته‌ای ایران و تلاش این اتحادیه برای صدور قطعنامه‌های تحریمی علیه ایران و اتخاذ تحریم‌های یکجانبه آن برضد ایران، بخصوص تحریم خرید نفت ایران و نیز کاهش سطح مناسبات اقتصادی و تجاری در برانگیختن همکاری تهران، موفق نبوده است و سیاست تحریم غرب به رادیکال تر شدن ایران منجر شده است. ثالثاً هزینه‌های تحمیل شده بر ایالات متحده و اتحادیه اروپا وسیع بوده و همچنان رو به گسترش است و رابعا نتیجه کتاب مبین این است که ایالات متحده و اتحادیه اروپا در خلال سیاست تحریم‌ها، زمینه ساز بیشتر نفوذ شرق و بخصوص چین در بازار ایران شدند. به بیان دیگر، غرب خود را علیه نفوذ خود در ایران تحریم کرد و راه را برای ورود رقبایی مانند چین، روسیه و هند باز کرد. در واقع تحریم‌ها، جهت تجارت بین‌المللی ایران را از غرب به شرق تغییر داد و موجب شد دو طرف تحریم کننده و تحریم شونده در فرایند اجرای تحریم متضرر شوند.

مقدمه

جمهوری اسلامی ایران از ابتدای تاسیس تا کنون با انواع تحریم های بین‌المللی مواجه شده است. تحریم اقدام برنامه ریزی شده یک یا چند دولت از طریق محدود کردن مناسبات اقتصادی برای اعمال فشار بر کشور هدف با مقاصد مختلف سیاسی است. نوعی از تحریم‌ها که اغلب به عنوان جایگزین جنگ و اعمال قوه قهریه تلقی می‌شود، تحریم مناسبات اقتصادی است. مقصود از مناسبات اقتصادی نیز همه انواع روابط اقتصادی اعم از تجاری و مالی است. ایالات متحده آمریکا و به تبع آن اتحادیه اروپا به پیروی از آن در سال های اخیر به طور فزاینده ای از تحریم های اقتصادی به عنوان وسیله ای برای پیشبرد اهداف سیاست خارجی استفاده کرده و به طور یک جانبه و یا از طریق نفوذ خود در سازمان ملل متحد و شورای امنیت تحریم های اقتصادی را علیه برخی از کشورها که خواسته هایش را به چالش کشیده اند تحمیل کرده است. آمریکا که امکان دستیابی به انرژی هسته ای و سلاح های شیمیایی و بیولوژیک را توسط برخی از کشورها نگران کننده می‌دانست و به اصطلاح منافع خود را در این کشورها در خطر می‌دید به اعمال تحریم‌ها بر این کشورها می‌پرداخت (روشنی و امامی، ۱۳۹۲: ۱۲)

در سال های اخیر موج جدیدی از تحریم‌ها علیه ایران به دلیل برنامه هسته ای آن به وجود آمده است. کشور های غربی و بالخصوص اتحادیه اروپا البته با محوریت آمریکا با غیر شفاف خواندن فعالیت های هسته ای ایران، آن را به برنامه ای جهت دست یابی به سلاح های هسته ای

متهم کرده اند اتهامی که ایران همواره آن را رد کرده است. در همین راستا طی سال های اخیر تحریم‌هایی علیه برنامه هسته ای ایران در شورای امنیت سازمان ملل متحد وضع شد که بخشی از این تحریم‌ها مبادلات بانکی ایران را محدود یا به طور کلی قطع می کند. صنعت نفت نقشی محوری در اقتصاد جمهوری اسلامی ایران داشته به طوری که هم اکنون بخش مهمی از درآمد های دولت به آن و فرآورده های حاصل از آن وابسته است.

از ابتدای مطرح شدن موضوع هسته‌ای ج.ا.ایران در سال ۲۰۰۳، قدرت‌های بزرگ به صورت فردی یا در قالب گروه بندی‌های مختلف اصلی ترین بازیگران تأثیرگذار بر این موضوع بوده اند. اگرچه اتحادیه اروپا که یکی از بازیگران تأثیر گذار در این عرصه بوده و به دلایل مختلف از اعمال تحریم‌ها بر جمهوری اسلامی ایران حمایت کرده است، اما از یک جنبه گرایی و به خصوص دکترین بازدارنده آمریکایی‌ها نگران است و این نگرانی ناشی از آن است که آمریکا به نام مقابله با تروریسم و کشورهای خودسر، شورای امنیت سازمان ملل و ناتو را نادیده می گیرد.

اروپائیان همواره به دنبال آن هستند ضمن مقابله با یکجانبه گرایی آمریکائی‌ها، وضعیت چند جانبه گرایی را در نظام بین الملل ایجاد نمایند و در این بین ایران به نقطه‌ای هویت بخشی برای اروپائیان تبدیل شده است. هرچند این به آن معنی نیست که اروپائیان نگرانی‌های آمریکا در مورد ایران را درک نمی کنند و ضد آمریکا هستند، بلکه مسئله آنها مخالفت با یک جانبه گرایی آمریکا است.

پس از تصویب تحریم خرید نفت از جمهوری اسلامی در اتحادیه اروپا، این اتحادیه از ورود نفت ایران به کشورهای اروپایی جلوگیری به عمل آورد. اگرچه بر اثر تحریم‌ها درآمدهای نفتی ایران به شدت کاهش یافت و بر اقشار مختلف مردم ایران فشار زیادی وارد آمد، اما این تحریم‌ها برای اتحادیه اروپا نیز هزینه‌های بالایی به دنبال داشت و باعث کمبود انرژی در درون این اتحادیه گردید. فی الواقع اگرچه اتحادیه اروپا، ایالات متحده را در اعمال تحریم‌ها بر علیه ایران همراهی نمود اما باید به این عنایت نمود که تحریم‌های اعمالی بر جمهوری اسلامی به نوعی بر جوامع اروپایی و اقتصاد کشورهای حوزه اتحادیه اروپا تأثیر گذاری مستقیم داشته است.

این کتاب بر آن است تا ضمن تبیین جایگاه تحریم در نظریه‌های اقتصاد سیاسی بین‌الملل، تأثیرات تحریم‌های نفتی جمهوری اسلامی ایران بر اقتصاد سیاسی اتحادیه اروپا و نیز تأثیرات سیاست اقتصادی اتحادیه اروپا در اجرای تحریم‌ها علیه ایران بر عملکرد اقتصادی رقبای این اتحادیه در بازار اقتصادی جمهوری اسلامی ایران را از یکسو و سیاست اقتصادی اتحادیه اروپا در اجرای تحریم‌ها بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را از سوی دیگر بررسی نماید.

فصل اول

کلیات

اتحادیه اروپا با تحریم نفت ایران عملاً نفت، این ابزار غیرسیاسی را وارد بازی‌ها و مطامع سیاسی کرد. در سطح بین‌المللی این اقدام عواقب ذیل را بدنبال داشت:

۱. استفاده ابزاری و غیر متعارف از نفت در معادلات سیاسی حاکم بر جهان به‌عنوان یک بدعت خطرناک در دنیا.
۲. ضرر و خسارت سنگین اقتصادی ناشی از تحریم نفتی ایران به مردم بحران‌زده اروپا و کشورهای پیشرفته و در حال توسعه.
۳. بی‌ثباتی در امنیت عرضه و تقاضای انرژی در سطح جهان.
۴. تحمیل هزینه‌های اضافی گزاف به مصرف‌کنندگان فرآورده‌های نفتی در اروپا.
۵. تشدید بحران‌های اقتصادی در کشورهای مبتلا به آشفتگی‌های اقتصادی خصوصاً کشورهای اروپایی.

از اواسط دهه ۱۹۸۰ تا اواسط دهه ۲۰۰۰ میلادی، سیاست‌های تحریمی آمریکا اغلب منجر به درگیری‌های فرآتلانتیکی می‌شد. اعضای اتحادیه اروپا همواره تحریم‌های آمریکا علیه کشورهایی نظیر ایران و کوبا را که به ضرر شرکت‌های اروپایی بود تضعیف می‌کردند. اتحادیه اروپا در خصوص نگرانی از برنامه هسته‌ای ایران و نقض حقوق بشر در کوبا با آمریکا همنظر بود، اما راه حل‌های

دیپلماتیک را به جنگ تجاری ترجیح می‌داد. آمریکا تلاش کرد از تحریم‌های ثانویه (مجازات شرکت‌های خارجی به دلیل همکاری با کشورهای تحت تحریم آمریکا) شرکت‌های اروپایی را وادار به پیروی از سیاست‌های واشنگتن کند. اما اتحادیه اروپا با طرف شکایت از طریق سازمان تجارت جهانی و وضع قانونی در زمینه ممنوعیت تبعیت شرکت‌های اروپایی از قانون تحریم‌های آمریکا واکنشی متقابل نشان داد. مشی اتحادیه اروپا با آمریکا در دوران دولت اواما با تحریم‌های آمریکا در مقایسه با دولت ترامپ همکارانه تر بود و اروپایی‌ها به منظور محدود کردن برنامه هسته‌ای ایران اقدام به قطع دسترسی ایران به سوئیفت، و توقف خرید نفت از این کشور کردند. این همکاری‌ها به ضرر بسیاری از شرکت‌های اروپایی تمام شد و البته به اقتصاد ایران نیز آسیب زد. حاصل این همکاری، انعقاد برجام بود که به موجب آن بسیاری از تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه ایران برداشته شد و شرکت‌های اروپایی مجدداً به پیگیری فرصت‌های موجود در بازار ایران پرداختند.

بر این اساس اثر حاضر تلاش دارد به این سوالات پاسخ دهد که تحریم‌های نفتی جمهوری اسلامی ایران توسط اتحادیه اروپا بواسطه برنامه هسته‌ای این کشور چه تاثیری بر اقتصاد سیاسی این اتحادیه داشته است؟ دیگر اینکه اولا سیاست اقتصادی اتحادیه اروپا در اجرای تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران بواسطه برنامه هسته‌ای این کشور مبتنی بر چه رویکرد نظری در اقتصاد سیاسی بین‌الملل بوده است؟ ثانياً سیاست اقتصادی اتحادیه اروپا در اجرای تحریم‌ها علیه ایران بواسطه برنامه هسته‌ای این کشور چه تاثیری بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران داشته است و ثالثاً سیاست اقتصادی اتحادیه اروپا در اجرای تحریم‌ها علیه ایران چه تاثیری بر عملکرد اقتصادی رقبای این اتحادیه در بازار اقتصادی جمهوری اسلامی ایران داشته است.

تاکنون مطالعات کمی بر روی هزینه‌های تحریم‌ها بر روی کشورهای اعمال‌کننده آنها، صورت گرفته است. ایران تنها کشوری است که تحریم‌های بی سابقه آمریکایی و بین‌المللی علیه آن اعمال شده تحریم‌هایی که بخشی از آنها در قالب برجام (توافق بر سر برنامه هسته‌ای) ملغی شد؛ فهم هزینه این سیاست تحریم درباره ایران و بخصوص اتحادیه اروپا در اقتصاد سیاسی بین‌الملل از اهمیت خاصی برخوردار است و این نکته‌ای است که تحقیق حاضر بدان توجه وافر دارد. در بیانی دیگر بیشتر تحقیقات انجام شده به بررسی تاثیرات تحریم‌های نفتی بر اقتصاد ایران توجه داشته‌اند

و کمتر به بررسی تاثیرات این مهم بر اقتصاد جهانی و بخصوص اتحادیه اروپا توجه نموده‌اند. تحقیق حاضر در نوع خود اولین تحقیق در این زمینه در سطح دانشگاهی می‌باشد.

مروری بر آثار ارائه شده در سال‌های اخیر در قالب کتب، مقالات، پایان نامه‌های دانشگاهی و سخنرانی‌های مطرح شده در همایش‌ها، نشان می‌دهد که اثری که به طور مستقیم به مساله تحریم نفتی ایران توسط اتحادیه اروپا پرداخته باشد وجود ندارد و بعضا به شکل حاشیه‌ای و جانبی به این مساله توجه نموده‌اند که در اینجا به آنها اشاره می‌شود:

یکی از کتبی که به مقوله تحریم در ایران توجه خاصی داشته است کتاب «واکاوی تحریم‌های اقتصادی؛ مبانی نظری و تجربه بین‌المللی» است که توسط موسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد در قالب شش فصل در سال ۱۳۹۳ تهیه و تدوین شده و حمیدرضا درخشان و محمد جعفری آنرا ترجمه نموده‌اند. در این کتاب آمده است تحریم اقتصادی ابزاری است که کشورهای تحریم‌کننده با استفاده از آن سعی دارند بر سیاست‌های کشورهای هدف تأثیر بگذارند و با وارد ساختن فشارهای اقتصادی بر این کشورها، آنها را به پذیرش خواسته‌های خود وادار کنند. با وجود آنکه استفاده از تحریم‌های اقتصادی توسط کشورهای مختلف و بنابه دلایل متعددی صورت گرفته است، اما باید گفت کشوری که بیشترین استفاده از ابزار تحریم اقتصادی را برای تحمیل خواسته خود بر سایر کشورها داشته، کشوری جز آمریکا نبوده است؛ این کشور در طول قرن بیستم میلادی در بیش از ۶۰ درصد موارد استفاده از تحریم، به‌عنوان تحریم‌کننده اصلی یا یکی از تحریم‌کنندگان اصلی مطرح بوده و تلاش کرده است که در حوزه سیاست خارجی قلدرمابانه خود، با اعمال فشار اقتصادی بر سایر کشورها آنها را به انجام خواسته‌های خود وادار کند که جمهوری اسلامی ایران نیز از همان ابتدا از گزند تحریم‌های آمریکا مصون نبوده است.

در عرصه سیاست تحریم‌های آمریکا، علاوه بر دولت و کنگره این کشور که به‌طور مستقیم در این حوزه نقش دارند، نهادها و مؤسسه‌هایی نیز هستند که نقش مشورتی دارند و با انجام مطالعات و تحقیقات در زمینه تحریم‌های اقتصادی، بر تصمیمات دولت و کنگره آمریکا تأثیر می‌گذارند. یکی از این مؤسسه‌های تحقیقاتی، مؤسسه اقتصاد بین‌الملل پترسون بوده که با دارا بودن دو کارشناس

به نام‌های گری هافبائر و جفری اسکات، از اوایل دهه ۱۹۸۰ میلادی بخشی از مطالعات حوزه سیاست‌های تحریم آمریکا را انجام داده است. هافبائر و اسکات که در اواخر دهه ۱۹۷۰ میلادی از کارشناسان وزارت خزانه‌داری آمریکا (به‌عنوان یکی از دو وزارتخانه مسؤول در زمینه تحریم‌های اقتصادی در کنار وزارت امور خارجه این کشور) بوده‌اند، از همان زمان، کار خود روی تحریم‌های اقتصادی را آغاز کرده‌اند که نتیجه بیش از ۲۵ سال کار آنها در ویرایش سوم کتاب «واکاوی تحریم‌های اقتصادی» منتشر شده است. هافبائر و اسکات در کنار الیوت و اوگ، تاریخ بیش از ۱۰۰ سال تحریم اقتصادی را مطالعه کرده‌اند و با جمع‌آوری اطلاعات مربوط به ۱۷۴ تحریم در قرن بیستم میلادی، علاوه بر انتشار کتاب پیش رو، در برخی موارد، به‌طور مستقیم نظرات خود را به اطلاع دولت و کنگره آمریکا رسانده‌اند و در مورد تحریم‌های اقتصادی ایران نیز مصاحبه‌هایی را انجام داده‌اند.

بر اساس یافته‌های این، کتاب «واکاوی تحریم‌های اقتصادی» را می‌توان به‌عنوان دستورالعمل علمی و اجرایی تحریم‌های اقتصادی آمریکا در صحنه سیاست خارجی این کشور در نظر گرفت که حاوی یافته‌های آماری و توصیه‌های سیاستی در زمینه تحریم اقتصادی بوده که این موارد در عمل نیز از زمان دولت ریگان مورد استفاده سیاست‌گذاران آمریکا قرار گرفته است. جای تأسف است که برای مقابله با تحریم‌های ظالمانه آمریکا و همدستان وی علیه کشورمان به این کتاب پیش از این مراجعه چندانی نشده و با وجود آنکه ویرایش سوم کتاب در سال ۲۰۰۷ (یعنی سال ۱۳۸۶) بوده، اما ترجمه آن در سال ۱۳۹۲ انجام شده است. اظهار تأسف نگارنده از آن جهت است که برخی موارد که حتی در سال ۲۰۰۷ به آن اشاره شده، در فاصله زمانی ۵ سال پس از آن و در سال ۲۰۱۲ میلادی دامنگیر اقتصاد کشور شد و از جمله این موارد می‌توان به تأکید ویژه نویسندگان کتاب بر اعمال تحریم‌های مالی برای فشار آوردن بر کشور هدف و لزوم همراه‌سازی سایر کشورها و سازمان‌های بین‌المللی برای مقابله با برنامه‌های به‌اصطلاح تولید سلاح‌های کشتار جمعی اشاره کرد که این موارد در خصوص ایران به شکل تحریم بانک‌ها و بانک مرکزی ایران و تلاش آمریکا برای همراه‌سازی اتحادیه اروپا و سازمان ملل در اعمال تحریم علیه ایران نمود یافتند.

در این ترجمه تلاش شده است ضمن آشنایی با روش‌های اجرایی و تاکتیک‌های مورد استفاده

آمریکا برای اعمال تحریم‌های اقتصادی، ۱- فضای لازم برای آشنایی با روش‌های مقابله و کاهش آثار تحریم‌ها فراهم شود. این موضوع با توجه به شرایط حساس کنونی و موقعیتی که در زمینه مذاکرات هسته‌ای به وجود آمده، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ۲- این برگردان فارسی کمک می‌کند سیاست‌های لازم برای دوره پس از برداشته شدن تحریم‌ها شناسایی شود و موارد قوت و ضعف این سیاست‌ها برای دوره کنونی و دوره‌های آتی آشکار شوند و از این طریق، هزینه‌های دوره قبل و بعد از لغو تحریم‌ها برای اقتصاد ملی کاهش یابد و از منافع ممکن حداکثر استفاده به عمل آید.

کتاب «بازخوانی تحریم‌های اقتصادی» کتاب دیگری است که توسط موسسه مطالعات اقتصادی (ناشر کتاب اصلی) که در پیش از سه دهه گذشته در زمینه پژوهش‌های علمی درباره تحریم‌های اقتصادی پیشرو بوده منتشر شده و نادر جعفری به سفارش سازمان کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران آن را به زبان فارسی برگردان کرده و با پیوسته‌هایی در زمینه تحریم‌های اعمالی علیه جمهوری اسلامی ایران توسط انتشارات طلوع دانش در سال ۱۳۹۲ به زیور طبع آراسته است.

بر اساس نظر تحلیلگران طراز اول مسایل اقتصادی و سیاسی مرتبط با حوزه تحریم‌های اقتصادی همچون «چقری چی شات، کیمبرلی آن البیت و باریارا آگ»، کتاب حاضر منبعی است که بیشترین ارجاعات در زمینه تحریم‌های اقتصادی بدان صورت می‌گیرد و داده‌های بنیادین آن در طیف وسیعی از تحلیل‌های کارشناسانه معطوف به سیاستگذاری در سطوح عالی حاکمیتی تا پایان نامه‌های دانشگاهی مورد استفاده قرار می‌گیرد این کتاب حاصل پژوهش‌ها و تجارب تیم کارشناسی تحریم‌های اقتصادی موسسه پترسون است که با حضور مشاوران ارشدی چون «گری هافیوتر و جفری شات و کیمبرلی البیت» مجموعه داده جامعی درباره تحریم‌های اقتصادی به کار گرفته شده در سده گذشته گردآوری کرده و با الگویی روشمند و علمی در قالب کتاب حاضر عرضه کرده اند. آنها براساس تجزیه و تحلیل حدود ۲۰۰ مطالعه موردی آموزه‌هایی از تجارب مهم در حوزه تحریم‌ها را برای آگاهی سیاستگذارانی استخراج کرده اند که به زعم خودشان در واکنش به نافرمانی‌های خارجی به تحریم‌های اقتصادی متوسل می‌شوند. در نسخه حاضر تحقیقات پیشین بسیار موثر این تیم به طور موثکافانه‌ای بازخوانی و به روزآوری شده است در این کتاب همچنین به روش شناسی

و یافته‌های اصلی و نتایج پژوهش تحریم‌های اقتصادی پرداخته شده است. در پیشگفتار این کتاب محمدحسین داجمر، رئیس هیأت مدیره و مدیرعامل کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران به ماهیت تحریم‌های اقتصادی و اهداف تحمیلی آنها و همچنین تکیه برخی کشورها بر مزمون اقتصادی سیاسی خود، برای استفاده ابزاری از تحریم‌های اقتصادی برای پیشبرد مقاصد و مطامع دولت متبوعشان دربر داشته و نیز به تحریم‌های ناعادلانه و بی سابقه غرب به سرکردگی ایالات متحده آمریکا علیه شرکت کشتیرانی در حوزه نفتی ایران.

یکی دیگر از کتب مرتبط با اثر حاضر کتاب «تحریم ایران در دوران اوباما» نوشته مرتضی رفیعی بصیری است. این کتاب ضمن تشریح ویژگی‌های گوناگون تحریم‌های بین‌المللی در برخی کشورها و از جمله ایران، کارآیی علیه آنها علیه جمهوری اسلامی ایران را بررسی نموده و اثرات و پیامدهای آن را در کشور ارزیابی می‌کند. در بخشی از کتاب می‌خوانیم: اگر بخواهیم در جمله‌ای ساده اثرات تحریم‌ها را بیان کنیم باید بگوییم که اگر هدف از تحریم‌ها اعمال فشار بر مردم عادی ایران بوده؛ تحریم‌ها موفق بوده است. اما اگر بخواهیم هدف از تحریم‌ها را قانع کردن حکومت ایران به توقف برنامه اتمی خود بدانیم؛ تحریم‌ها تنها روند مذاکرات هسته‌ای تسریع کرده است ولی رهبران جمهوری اسلامی ایران به توقف برنامه اتمی اعتقادی ندارند. همان گونه که گزارش‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی اذعان دارد پیش از آغاز تحریم‌های مرتبط با مسأله اتمی؛ ایران دارای تنها یک مرکز غنی سازی اورانیوم و دارای ۱۶۴ دستگاه سانتریفیوژ فعال بوده که اورانیوم را تا سطح ۳/۵ درصد غنی کرده؛ دارای یک نسل از دستگاه‌های سانتریفیوژ و حدود ۱۰۰ کیلو گرم ذخیره اورانیوم غنی شده بود. امروزه و بعد از تحریم‌ها، ایران دارای دو مرکز غنی سازی و تقریباً ۱۲۰۰۰ سانتریفیوژ؛ سطح غنی سازی تا حدود ۲۰ درصد؛ دارای نسل جدید دستگاه‌های سانتریفیوژ و ذخایری بالغ بر حدود ۸۰۰۰ کیلو گرم اورانیوم غنی شده است. در عمل دولت آمریکا با اعمال تحریم‌ها، روابط اقتصادی ایران با شرق بویژه کشور رقیب خود؛ چین را توسعه داده است. از سال ۲۰۰۱ صادرات چین به ایران تقریباً ۱۶ برابر شده است. سهم اروپا از اقتصاد ایران در دهه ۱۹۹۰ بالغ بر ۵۰ درصد بوده است. اما به دلیل تحریم‌ها امروز چین ۵۰٪ تجارت خارجی ایران را از آن خود کرده و اهرم اروپا برای تأثیر گذاری بر اقتصاد ایران کاهش پیدا کرده است (رفیعی بصیری،

۱۳۹۶: ۱۰-۶).

کتاب دیگری در رابطه با اثر حاضر کتاب «جامع تحریم‌ها؛ گزارش ناخوانده از سرانجام یک مسیر» است که به همت پژوهشگران اندیشکده‌ی صدق در قالب ۵۹۵ صفحه تهیه و تنظیم شده است و چاپ دوم آن نیز تیراژی ۳۰۰۰ نسخه‌ای دارد. اما این کتاب کدام خلأ را پر کرده است؟

موضوع تحریم‌ها و راه صحیح مواجهه با آنها را شاید بتوان مهم‌ترین مسئله‌ی مطرح در فضای عمومی این سال‌های کشور دانست. این کتاب قصد دارد با فراهم کردن شناخت نسبت به واقعیات موجود و جزئیات تعیین‌کننده در حوزه‌ی تحریم‌ها، و آشنا کردن خوانندگان با طراحی‌های پیچیده‌ی حقوقی، سیاسی، اقتصادی تحریم‌کنندگان در میز مذاکره و در میدان عمل، و نیز واکاوی دقیق تجربه‌ی توافق ژنو در رفع تحریم‌ها، سرنوشت مسیر رفع تحریم با مذاکره را به طرز ملموس و دقیقی روشن نماید.

انتشار این کتاب در شرایطی است که با وجود سابقه‌ی سی و چند ساله‌ی تحریم‌های کشورمان، تا کنون پژوهشی جامع پیرامون ساختار و تأثیرات عملی تحریم‌ها در حوزه‌های مختلف اقتصادی منتشر نشده بود. این کتاب حقایق مهم از تحریم‌ها و میزان تأثیر آنها را نشان می‌دهد که تا کنون مطرح نشده و حتی در موارد حساسی آن حقایق وارونه جلوه داده شده است.

اما این کتاب به چه مباحثی می‌پردازد؟ بخش اول این کتاب که شامل ۹ فصل است، به ساختار تحریم‌های اقتصادی کشورمان در حوزه‌های اصلی، یعنی حوزه‌های مالی-بانکی، نفتی، کالاهای اساسی، پتروشیمی، خودروسازی، هواپیمایی، کشتیرانی، و فلزات گران‌بها پرداخته، و در هر حوزه، علاوه بر احصاء و دسته‌بندی قوانین تحریمی مختلف اعمال شده، سابقه، اهمیت، و تأثیرات عملی آنها را مورد بررسی قرار داده، و برخی راهکارهای فعالین اقتصادی و مسئولین حوزه‌ی مربوطه برای بی‌اثر نمودن آن تحریم‌ها را ذکر نموده است.

همچنین در هر یک از حوزه‌های تحریمی مذکور، تعهدی که در توافق ژنو از طرف گروه ۱+۵ به کشورمان داده شده بود و میزان فایده‌ی واقعی آن، با بررسی مسائل زیر، مورد واکاوی موشکافانه قرار گرفته است:

- معنا، محدوده و اهمیت دقیق تعهد ذکر شده در متن توافق و نسبت آن با تحریم‌های اصلی آن حوزه؛
  - توافقات صورت گرفته پیرامون جزئیات و نحوه‌ی اجرای آن تعهد (با استفاده از اسناد مختلف مربوط به توافق ژنو و مذاکرات اجرایی پس از آن)؛
  - وقایع و اقدامات عملی صورت گرفته بعد از اجرای توافق، و میزان عملی شدن تعهدات ۵+۱؛
  - میزان تغییر واقعی در وضعیت تحریم‌های آن حوزه، نسبت به قبل از توافق ژنو؛
  - اظهارات دست‌اندرکاران آن حوزه‌ی اقتصادی پیرامون میزان فایده‌ی عملی امتیاز دریافت شده از ۵+۱؛
  - موانع موجود بر سر راه مفید واقع شدن امتیاز دریافتی کشور از ۵+۱ در آن حوزه، و طراحی‌های قانونی و اجرایی گسترده‌ی طرف مقابل در این زمینه.
- در بخش دوم کتاب، نقشه‌ی تحریم‌های صورت گرفته علیه کشورمان از ابتدای انقلاب تا کنون تبیین گردیده است. این بخش ابتدا در سه فصل، به قوانین تحریمی وضع شده علیه کشورمان توسط آمریکا، اتحادیه اروپا و شورای امنیت می‌پردازد. اهداف، مفاد، سیر تاریخی، ویژگی‌ها، علل وضع، میزان اهمیت، و شرایط لغو این تحریم‌ها، و ارتباط این سه مجموعه تحریم با یکدیگر، در این سه فصل مرور شده‌اند.
- فصل چهارم از بخش دوم کتاب، این موضوع را مورد واکاوی قرار می‌دهد که کدام یک از تحریم‌های مذکور، «مرتبط با هسته‌ای» هستند و در صورت انجام توافق نهایی احتمال برداشته شدن آن‌ها وجود دارد.
- در واقع بخش دوم کتاب، تمرکزی حقوقی بر قوانین تحریم صورت گرفته است، تا مکمل بخش اول کتاب باشد که تمرکزی اقتصادی بر وضعیت تحریم‌ها در صحنه‌ی عمل دارد.

بخش آخر کتاب نیز حاوی پنج ضمیمه است. این ضمائیم عبارت‌اند از: «جدول اسناد رسمی منتشر شده توافق ژنو» (غیر از سند ۴ صفحه‌ای منتشر شده از توافق ژنو، ۱۰ سند دیگر مرتبط با آن معرفی گردیده است که در فضای رسانه‌ای اصلا دیده نشده‌اند)، «ترجمه‌ی رسمی وزارت خارجه از برنامه مشترک اقدام، به همراه اشکالات آن»، «فهرست تعهدات ایران در توافق ژنو و وضعیت اجرای آنها»، «جدول تطبیقی مرکز تحقیقات کنگره آمریکا از تحریم‌های ایران» (که در آن به صورتی فشرده تحریم‌های آمریکا، اروپا، شورای امنیت و سایر کشورها علیه ایران به تفکیک حوزه‌های مختلف مورد مقایسه قرار گرفته است)، «گزارش تصویری از صفحات اول روزنامه‌های کشور در ایام پس از توافق ژنو» (که فضا سازی گسترده‌ی رسانه‌ها برای القای موفقیت مسیر مذاکرات در رفع تحریم‌ها را ثبت کرده است).

سوای کتب در زمینه اثر حاضر مقالاتی وجود دارند که بطور غیر مستقیم به جنبه‌های از تحقیق حاضر اشاره دارند. فی الواقع در زمینه تحریم مقالات بسیاری وجود دارد اما همه آن‌ها به مسئله تحریم به صورت عمومی پرداخته‌اند و تحریم در حوزه خاصی مورد بحث قرار نگرفته است به عنوان مثال پیترا ای جی ون برجیک و چارلز ون مارویک^۱ می‌نویسند: اقتصاد دانان در مورد تاثیر زمان در احتمال موفقیت تحریم‌های اقتصادی توافق نظر ندارند. بعضی‌ها بر این باورند که: برای اینکه تحریم شونده قانع شود، زمان لازم است. حال آنکه برخی دیگر اعتقاد دارند که تعدیل اقتصادی تمایل به پیروی را کاهش خواهد داد. در ادامه نویسندگان نشان می‌دهند که تحریم‌هایی که بلافاصله اثر نمی‌کنند در طولانی مدت می‌تواند اثر کند به شرطی که اثر یادگیری بر اثر تعدیل غلبه کند. شرایط کافی برای پیروی کامل این است که خسارت ناشی از تحریم که در طولانی مدت به وسیله تعدیل نمی‌توان از آن اجتناب کرد بیش از عدم پیروی باشد. (Bergeijk & Marrewijk, 1995).

«تاملی بر تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بین الملل» عنوان مقاله‌ای است که همایون مافی در شماره ۱ (تابستان ۱۳۸۵) از فصلنامه پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی دانشگاه مازندران آنرا منتشر نموده است. این مقاله به بررسی موضوع تحریم‌های اقتصادی و بویژه تحریم‌های آمریکا علیه ایران می‌پردازد. سوالی که مطرح می‌شود این است که آیا تحریم‌های

1. Peter A G van Bergeijk and Charles van Marrewijk

اقتصادی آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل معتبر و مشروع هستند؟ هدف تحقیق و مدافه، در مورد جنبه‌های مختلف قانون دامانو است که سوالاتی را درباره تعارض قوانین و صلاحیت دادگاه‌های آمریکا درباره اختلافات بین ایالات متحده و شرکتهای خارجی مطرح می‌کند. تلاش بر این خواهد بود تا به این سوالات پاسخ گفته شود که آیا توجیهی برای اعمال صلاحیت برون مرزی آمریکا در حقوق بین‌المللی عمومی در یافت و اینکه آیا حقوق بین‌الملل محدودیت‌هایی را بر اجرای یکجانبه تلاش‌های آمریکا اعمال میکند یا تحریم‌های اقتصادی و بخصوص تحریم شرکت‌های نفتی ایران از اولویت و اهمیت بیشتری برخوردار است و این اسامی تحقیق حاضر به بررسی ابعاد مختلف این موضوع بر اقتصاد جهانی و بخصوص اقتصاد اروپا پرداخته است.

«نقد تحریم نفت ایران از طرف اتحادیه اروپا از منظر حقوق بین‌الملل» عنوان مقاله دیگری است که الهام امین زاده، ناصر خداپرست در شماره ۶۰ (زمستان ۱۳۹۱) فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی به آن پرداخته اند. در این مقاله آمده است: شورای اتحادیه اروپا در ۲۳ ژانویه ۲۰۱۲، در راستای تشدید تحریم‌های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران، تصمیم گرفت تحریم‌های اقتصادی بیشتری در بخش انرژی از جمله تحریم واردات نفت خام از ایران در کشورهای عضو اتحادیه، در بخش مالی علیه بانک مرکزی ایران و هم چنین علیه اشخاص حقیقی و حقوقی وضع کند. در این میان تحریم واردات نفت خام از اهمیت بیشتری برخوردار است که لازم است، در کنار مباحث و مناقشات سیاسی و اقتصادی جاری پیرامون این تحریم نفتی، مشروعیت آن از منظر حقوق بین‌الملل نیز مورد بررسی قرار گیرد. آیا تحریم نفت اتحادیه اروپا، در راستای تحریم‌های شورای امنیت علیه ایران می‌باشد؟ کشورها و سازمان‌های بین‌المللی تا چه حد در تفسیر و اجرای قطعنامه‌های شورای امنیت صلاحیت دارند؟ هدف از این پژوهش این است که اقدام اتحادیه اروپا در خصوص تحریم نفت ایران و مشروعیت آن، از طریق تفسیر قطعنامه‌های شورای امنیت، اصول منشور ملل متحد و نیز مقررات اتحادیه اروپا مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

«نقد اقدام متقابل (تحریم نفت) اتحادیه اروپا علیه ایران از منظر حقوق مسئولیت بین‌المللی دولت» عنوان مقاله دیگری است که احمد مومنی راد و ناصر خداپرست در شماره (۱) نشریه مطالعات حقوقی انرژی و در بهار و تابستان ۱۳۹۴ آن را منتشر نموده اند. در این مقاله آمده است

شورای اتحادیه اروپا در ۲۳ ژانویه ۲۰۱۲، در راستای تشدید فشارهای بین‌المللی علیه جمهوری اسلامی ایران، تصمیم گرفت تحریم‌های اقتصادی بیشتری در بخش انرژی از جمله تحریم خرید نفت از ایران وضع کند. اتحادیه اروپا مبنای حقوقی اقدام خود را عدم پایبندی ایران به تعهدات هسته‌ای خود و همچنین ارتباط بالقوه میان درآمدهای نفتی و فعالیت‌های هسته‌ای این کشور، بر اساس مقدمه قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت عنوان کرد و به مسئولیت ایران بر اساس طرح مسئولیت دولت‌ها مصوب ۲۰۰۱ کمیسیون حقوق بین‌الملل استناد کرد و خرید نفت از ایران را به مثابه یک اقدام متقابل تحریم کرد. اما آیا ایران نسبت به تعهدات هسته‌ای خود بر اساس معاهده NPT، نقض تعهدی انجام داده است؟ آیا اتحادیه اروپا و دول عضو آن شرایط مربوط به انجام اقدام متقابل علیه ایران را بر اساس طرح مسئولیت بین‌المللی دولت به طور قانونی رعایت کرده‌اند؟ در این پژوهش مشروعیت اقدام متقابل اتحادیه اروپا درباره تحریم نفت ایران از طریق بررسی طرح مسئولیت بین‌المللی دولت تحلیل و بررسی و نتیجه گرفته شد که اتحادیه اروپا هیچ کدام از شرایط مربوط به اجرای اقدام متقابل مصرح در طرح مسئولیت بین‌المللی دولت را رعایت نکرده است.

اکبر تربت در مقاله ای با عنوان «اثرات تجارت و تحریم های مالی آمریکا بر ایران» به میزان فزاینده تحریم های اقتصادی آمریکا علیه ایران به عنوان وسیله ای برای پیشبرد اهداف سیاست خارجی این کشور طی سال های اخیر اشاره کرده است. وی ابراز می‌دارد که تحریم های ایالات متحد آمریکا با ایجاد آسیب به اقتصاد ایران، اقتصاد این کشور را با شکست مواجه کرده است. این تحریم‌ها اثرات قابل توجهی بر صادرات و واردات کالاهای سرمایه‌ای غیر نفتی نسبت به صادرات نفت داشته است و این به دلیل قابل تعویض بودن نفت و بازار جهانی رقابتی در مورد نفت است. ایشان از دیگر اثرات تحریم را کاهش توانایی ایران برای سرمایه‌گذاری در پروژه های توسعه میادین نفتی بیان می‌کند. و در آخر هزینه تحریم های مالی بر ایران را حدود ۱/۱ درصد تولید ناخالص داخلی می‌داند که باعث کاهش رشد اقتصادی ایران شده است، که این میزان نیز ۴/۷ درصد به ازای هر . سال در طول پنج سال گذشته تخمین زده شده است (Torbat, 2005).

کالیفانی اش شیدیکی^۱ و ریماوان پرادپیتویو^۲ در مقاله خود با عنوان «تجزیه تحلیل بازی‌ها از تحریم اقتصادی» مدلی را که تی سبلیس برای تحریم‌های اقتصادی بدست آورده بود را برای تجزیه و تحلیل روابط بین‌المللی بکار می‌گیرند. از نظر ایشان هر گونه تلاش از سوی کشورهای فرستنده ممکن است احتمال نقض قوانین بین‌المللی را توسط کشور های هدف افزایش دهد (Shidiqi & Pradipstyo, 2011).

مرتضی بهروزی فر در مقاله ای تحت عنوان «اثر تحریم‌های یک جانبه آمریکا بر اقتصاد بازرگانی ایالات متحده و بازار های جهانی انرژی» بیان کرده است که محدودیت های ایجاد شده توسط آمریکا برای ایران با سیاست این کشور جهت تنوع بخشیدن و افزایش عرضه جهانی نفت در تضاد می‌باشد. در این مقاله در مورد ایران بیان شده است که با توجه به جهانی شدن اقتصاد، نرخ موفقیت تحریم‌های اعمال شده کاهش یافته است و خود آمریکا نیز هزینه‌هایی را به صورت کاهش امکان سرمایه گذاری در ذخایر غنی ایران تحمل نموده است (بهروزی فر، ۱۳۸۳).

در مقاله دیگر با عنوان «تحریم اقتصادی؛ فرصت‌ها و راهبردهای جمهوری اسلامی ایران در تأمین منافع ملی» تالیف حسین مسعودنیا و همکاران در شماره ۱۱ فصلنامه راهبرد اقتصادی در زمستان ۱۳۹۳ نویسندگان بر این اعتقادند که در طول عمر انقلاب اسلامی، همواره تحریم‌های اقتصادی یکی از راهبردهای ایالات متحده در مقابله با سیاست‌ها و رویکردهای جمهوری اسلامی ایران به دلیل ماهیت ضدژئومونیک آن بوده است؛ از این رو، پژوهش حاضر درصدد است تا به این پرسش پاسخ دهد که در بستر تحریم‌های اقتصادی چه فرصت‌ها و راهبردهایی پیش‌روی جمهوری اسلامی ایران برای تأمین منافع ملی و اهداف انقلاب اسلامی وجود دارد؟ روش پژوهش این مقاله توصیفی و تحلیلی است و ابزار گردآوری اطلاعات به صورت مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی شامل کتاب‌ها، مقالات تخصصی و اینترنت انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، جمهوری اسلامی ایران از این قابلیت برخوردار است که با عملیاتی کردن راهبردهای اقتصاد مقاومتی نظیر؛ طراحی و تدوین دیپلماسی انرژی فعال و کارآمد در سیاست خارجی، کاهش وابستگی به نفت،

1. Shidiqi

2. Pradipty

استفاده از مزیت‌های ترانزیتی و انتقال انرژی از خاک ایران، بهره‌گیری از ظرفیت‌های ناشی از کاهش ارزش پول ملی در شرایط تحریم، اتخاذ سیاست منطقه‌گرایی فعال و گسترش روابط با دیگر کشورهای جهان، نه تنها اثرات تحریم‌ها را خنثی کند، بلکه از شرایط تحریم به‌عنوان فرصتی در راستای ارتقای امنیت و تأمین منافع ملی خود استفاده کند.

در مقاله‌ای دیگر با عنوان «تحلیلی بر وضعیت تحریم نفت ایران و بررسی سناریوهای برون رفت» که توسط علیرضا علی احمدی و حامد نجفی در همایش ملی اقتصاد مقاومتی با موضوع نفت و انرژی در بهمن ماه ۱۳۹۱ ارائه شد. نویسندگان پس از رویدادنگاری تحریم‌های نفتی اعمال شده بر ایران، منطق حاکم بر تدوین و اجرای تحریم‌های نفتی بر اساس رویکرد تئوری بازی‌ها تبیین می‌گردد و پس از آن با بررسی اثرات تحریم نفت ایران بر اقتصاد جهانی، آمریکا و ایران سناریوهای رویارویی با این پدیده تهدید آور مورد واکاوی قرار می‌گیرد. دول غربی با هدف تضعیف و ایجاد ناهنجاری‌های عمیق در اقتصاد ایران و در نتیجه تغییر رفتار و نرمش جمهوری اسلامی در مواجهه با نظام سلطه جهانی تا سرحد تغییر رژیم جمهوری اسلامی ایران، اقدام به طراحی و اعمال تحریم نفتی گسترده علیه ایران نموده اند. در این مقاله پس از رویدادنگاری تحریم‌های نفتی اعمال شده بر ایران، منطق حاکم بر تدوین و اجرای تحریم‌های نفتی بر اساس رویکرد تئوری بازی‌ها تبیین می‌گردد و پس از آن با بررسی اثرات تحریم نفت ایران بر اقتصاد جهانی، آمریکا و ایران سناریوهای رویارویی با این پدیده تهدید آور مورد واکاوی قرار می‌گیرد. سناریوی اول اتخاذ سیاست‌های مذاکره و سازش به منظور لغو تحریم‌ها می‌باشد که بر همین اساس شرایط حقوقی لغو اصلی ترین تحریم‌های نفتی علیه ایران مورد بررسی قرار گرفته است در سناریوی دوم با فرض حفظ سهم ایران در بازار صادراتی جهان، راهکارهای دور زدن تحریم‌ها به اختصار مورد بررسی قرار می‌گیرد و در سناریوی سوم بر اساس مقاوم سازی اقتصاد و تلاش در جهت لغو واقعی تحریم‌ها، از یک منظر سیاست‌های مناسب به منظور کاهش اثرات شوک ناشی از کاهش درآمدهای نفتی، حاصل از تحریم نفت و کاهش صادرات نفت ایران ارائه می‌گردد و از منظر دیگر اقدامات لازم به منظور افزایش حداکثری فشار بر قیمت نفت به جهت افزایش هزینه‌های آمریکا مورد بررسی قرار می‌گیرد.

زهرة بالا زاده و همکاران در مقاله دیگری که با عنوان «بررسی واکنش ایران به چالش‌ها و

تحریم‌های بین‌المللی از منظر سازه‌انگاران» در شماره ۳۲ فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل در زمستان ۱۳۹۴ منتشر نموده اند ضمن تبیین مسئله تحریم ایران از سوی غرب به بررسی کنش سلبی ایران به این تحریم‌ها پرداخته اند. مسئله‌ای که از سال ۲۰۰۲ به این سو به چالشی اساسی میان ایران و غرب تبدیل شده بود. استدلال این نوشتار آن است که غربی‌ها با تحریم‌های گوناگون در مجاب‌سازی ایران در راستای اهداف راهبردی خود تلاش کرده‌اند. در عین حال، ایران نه تنها در برابر این تحریم‌ها از خود کنش ایجابی نشان نداده؛ بلکه به راهبرد کنش سلبی روی آورده است. در واقع، کشورهای غربی و به‌ویژه آمریکا و اروپا در برخورد با ایران همواره بر ارزش‌های غربی همچون پیشینه‌سازی امنیت اسرائیل، مهار ایران و نادیده گرفتن حقوق هسته‌ای ایران تأکید داشته‌اند. در مقابل، ایران هم به کارگیری و تشدید این تحریم‌ها را عامل بی‌ثباتی سیاسی و تشدید کاهش ضریب امنیت ملی خود دانسته است؛ لذا نویسندگان در این پژوهش تلاش کرده‌اند تا این موضوع را در ورای نظریه سازه‌نگاری بررسی کنند.

سایر منابع

آرغا در پایان نامه خود به بررسی تحریم‌ها در مشارکت شرکت‌های نفتی در پروژه‌های نفتی ایران در شرایط تحریم می‌پردازد. وی ایران، آمریکا و شرکت‌های سرمایه‌گذار نفتی را به عنوان بازیکنان خود معرفی و با استفاده از نظریه بازی‌ها در دو حالت ایستا و پویا تعادل میان آن‌ها را بررسی می‌کند. در این پژوهش برای هر یک از بازیکنان دو استراتژی در نظر گرفته شده است استراتژی‌های ایران به صورت واگذاری توسعه میدین نفتی به شرکت‌های بین‌المللی و شرکت‌های داخلی، استراتژی‌های آمریکا به صورت اعمال فشار بیشتر و اعمال فشار کمتر و استراتژی شرکت‌های بین‌المللی به صورت مشارکت کمتر و بیشتر در توسعه میدین نفتی ایران تعریف شده است. در تعادل نش به دست آمده از بازی ایستا، ایران استراتژی واگذاری به شرکت‌های داخلی، آمریکا استراتژی اعمال فشار بیشتر و شرکت‌های بین‌المللی نیز استراتژی مشارکت بیشتر را انتخاب می‌کنند. که این شرایط منجر به برداشتی در سطح پایین از میدین نفتی ایران خواهد شد (آرغا، ۱۳۹۰).